

Községekben élő immobill fiatalok

CZIBERE IBOLYA¹ – KOVÁCH IMRE²

ABSZTRAKT

A vidéken élő emberek immobilitásának okait és jelenségeit a nemzetközi szakirodalom elsősorban az elvándorlási motivációk és a betelepülések következményein keresztül vizsgálja. Tanulmányunk első felében ezeket a kutatási eredményeket ismertetjük. Bemutatjuk a szegénység és immobilitás összefüggéseit, áttekintjük a mezőgazdaság és a területi mobilitás kapcsolatát, elsősorban a falusi vállalkozások funkcióin keresztül. Kitérünk a migráció után visszatérő fiatalok (return migration) helyzetére, akik elsősorban hosszabb távú tanulás és/vagy munkakeresés után települnek vissza a falujukba. Áttekintjük a strukturális teóriákat, amelyek elsősorban a különböző tőkefajták szerint magyarázzák a vándorlást, és a vidék megváltozott percepciójának hatását is értelmezzük. A magyar falusi fiatalok immobilitásának jellemzőit, és a 2010–2017 között megfigyelhető elvándorlási trendeket idősoros társadalomstatistikai eredmények alapján értelmezzük. Tanulmányunk második felében az MTA Mobilitás Kutatási Centrum kutatási programja keretében készült elemzések eredményeit ismertetjük. A tanulmányok és esettanulmányok vizsgálják a társas kapcsolatok szerepét az immobilitásban, a kistelepülésen élő fiatalok foglalkozási karakterét és ezek kötődést befolyásoló hatását. Értelmezzük a fiatalok mobilitástörténeteit, identitásuk szociális reprezentációját, a sikeresség kategóriáit, a szegénység hatásait, a családi kötöttségeket, az immobill fiatalok jövőképét, valamint a települések társadalmi-területi jellemzőinek következményeit.

KULCSSZAVAK: migráció, immobilitás, falvakban élő fiatalok, területi egyenlőtlenségek

ABSTRACT

Rural youths and their lack of mobility

International research on the lack of mobility and its causes among people in rural areas primarily focuses on motivations for emigration and consequences of immigration. In the first half of our study we summarize the findings of the research described above. We explain the relationship between poverty and lack of mobility, review the link between agriculture and local mobility, predominantly through the functions of rural businesses. We explore the return migration of youths, especially those who move back to their village after a long period of

¹ Egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék, czibere.ibolya@arts.unideb.hu.

² Egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék, kovach.imre@arts.unideb.hu; Társadalomtudományi Kutatóközpont – Szociológiai Intézet, tudományos tanácsadó.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

education and/or job search. We revisit structural theories that connect migration to different types of capital and shed light on the impact of changing perceptions on rural life. We use longitudinal quantitative studies and their statistics to analyze the characteristics of the lack of mobility among Hungarian rural youths and emigration patterns between 2010–2017. The second half of our manuscript delineates the results of studies done by the Mobility Research Center of the Hungarian Academy of Sciences. The pertinent articles and case studies examine the role of social bonds in the lack of mobility, types of employment among rural youths, and how those influence their attachment to their village. Mobility case studies among the youths are also analyzed, along with the social representation of their identity, categories of success, the effects of poverty, their family bonds, perspectives for the future, as well as the consequences of the social and regional characteristics of their villages.

KEYWORDS: migration, lack of mobility, rural youths, regional inequalities

Bevezetés

2018-ban a falusi fiatalok körében végeztünk kvalitatív kutatást, amelynek az volt a célja, hogy feltárjuk, az érintett korosztály megkérdezett tagjai a trendek ellenére miért nem vándoroltak el a falujukból, milyen motiváló és kényszerítő hatások kötik őket a településekhez. Az eredmények alátámasztásához tanulmányunkban bemutatjuk a témával foglalkozó nemzetközi elméleteket, kiemelve, hogy ezek az összefüggések elsősorban nem az immobilitás, hanem a mobilitás irányából közelítik meg a témát. Be kívánjuk mutatni, hogy a helyben maradás és immobilitás mint kutatási téma csupán periférikus terület a társadalomtudományi megközelítésekben, függetlenül attól, hogy fontos társadalomszervező hatása van. Tanulmányunk első részében ismertetjük a vidéktudományokban legelterjedtebb mobilitással és immobilitással összefüggő nemzetközi elméleteket, ezen belül kitérünk a téma periférikusságának okaira és összefüggéseire. A második részben ismertetjük a magyarországi falvak és városok közötti vándorlási jellemzőket, elsősorban a fiatal korosztályokra irányulóan. Részletesen bemutatjuk a 2018-ban végzett kvalitatív vizsgálatunk módszertani hátterét, a kutatás dimenzióit és az elemezni kívánt legfontosabb téma-területeket. Tanulmányunk utolsó részében összefoglaló ismertetést adunk a kapott eredményekről, elsősorban a családi hatások, kapcsolati tőke, jövőkép, sikeresség és kudarc, megélt mobilitástörténetek és hatásuk, munkaerőpiaci és jövedelemszerzési lehetőségek és a földrajzi tér adottságainak átfogó értelmezésén keresztül.

Mobilitás és immobilitás a vidéktudományokban

A társadalmi vagy a területi, települési immobilitás sokkal kevesebb figyelmet kap a mobil csoportokhoz hasonlítva a nemzetközi társadalomtudományi, geográfiai irodalomban. A társadalmi hierarchiákban felfelé törekvő vagy éppen lecsúszó csoportok

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

tok, a nemzetközi és helyi elvándorlás vagy a bevándorlás tényeinek elemzése nagyszámú publikáció témája. Az immobilitás kérdésköre inkább a lokális kvalitatív kutatásokban jelenik meg, de az esetek többségében ott is résztémaként, kiegészítésként, és a törzsökös falusiakról a legritkábban szól hosszabb fejezet.

A vidéktudományokban jellegzetes módon a nemzetközi migráció, és a vissza-település az a kutatási témakeret, ahol egyáltalán szó esik a vidéki társadalmaknak a települések között hosszabb időtartam alatt sem mozduló csoportjairól (Boyle – Halfacree 1998, 2014, Scott et al. 2017, Champion 1988). A rurális települések lakosságcsökkenése, egyes területeken az elnéptelenedés veszélye folyamatosan a kutatások, a fejlesztéspolitika, az uniós tervezés napirendjén tartja a migráció kérdéskörét (Schmied 2002, Solana – Solana 2010). Ahogy Marian Villa (2019) is kiemeli, a városok és falvak közötti népességmozgásban a fiatalok elvándorlása a legfőbb hajtóerő a turizmus, az új életformát kereső városiak, a nyaraló- és hétvégi ház-tulajdonosok tömeges megjelenése és a városi munkahelyekről kiszorulók mellett. A települések közötti mobilitás és a stabilitás, valamint a befogadás és elutasítás egy adott helyen, egymás kölcsönhatásai miatt váltak kutatási témává (Milbourne – Kitchen 2014). A beköltözők, az újonnan érkezettek azonban ezekben a kutatásokban is sokkal nagyobb figyelmet kapnak, mint az immobil helyiek. A migrációs irodalom része a beköltözések és a külső értékek hatásának a leírása a helyi társadalomra, a régi és új falusiak gyakran politikai következményekkel járó konfliktusai és a divergáló fejlesztési elképzelések elemzése (Solana-Solana 2010, Halfacree 2012, Halfacree – Rivera 2012). Ebben a kontextusban az immobil, de a körülmények miatt mégis átalakuló társadalmi csoportok helyben maradásának indítékairól lehet sokat megtudni.

A vidéki immobilitás közvetetten, az elvándorlás motivációinak és a bevándorlás következményeinek a kutatásain keresztül ismerhető meg. Ez az irodalom a szegénységet egyrészt a területi mobilitás kiváltó okának, másrészt a helyben maradás kényszerítő feltételének is tekinti (Foulkes – Newbold 2008), és az ingázás szerepét emelik ki a hosszú időtartamú lakóhelyi immobilitás mögöttes magyarázataként (Brown et al. 2015).

A mobilitás-immobilitás motivációk gazdasági összetevőinek újabb irodalma a mezőgazdaság és területi mobilitásról (Corrado et al. 2016), a falusi vállalkozások migrációra is következményekkel levő társadalomstabilizáló funkciójáról (Deller et al. 2019), a helyi üzletek bezárásának hatásáról a migrációs mintákra (Amcoff et al. 2011), a vidéki gazdasági regeneráció előfeltételének tekintett migrációról (Stockdale 2006) készített elemzésekben jellemzi a falusiak elvándorlásának az indítékait.

A fiatalok egyik stratégiája az elvándorlás, majd a migráció utáni visszatérés. A fogalom annak a sokak által leírt jelenségnek a konceptualizálása, hogy a vidékre bevándorlók jelentős része szignifikáns falusi háttérrel rendelkezik (Cassarino 2004, Farrel et al. 2011). A visszatérő migráció (return migration) ugyan minden korosztályban előfordul, de a fiatalokra leginkább jellemző, akik a tanulás és munkahely-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

keresés után települnek vissza a falvakba. A migrációs teóriák strukturális (gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális) értelmezéseket keresnek, és a vándorlást a leginkább a különböző tőkefajták szerint magyarázzák. Farrel és szerzőtársai (2011) mindezek mellett azt is kiemelik, hogy a visszatérő migráció motivációiban lényeges szerepe van a vidék megváltozott percepciójának, a vidék idillikusságát, biztonságát, a családot, a jól működő közösséget pozitív értéként feltételező gondolkodásnak. Stockdale (2002) a döntéseket érintő, gyakran ellentétes hatások szerint tipizálja az elvándorlókat, azt is kiemelve, hogy a mobilitás/immobilitás dilemmáját az egyes régiók adottságai is árnyalják. A visszatérési hajlandóság nem csak a munkaerőpiaci pozíciótól és foglalkoztatási lehetőségektől függ, hanem más tényezőktől is, amelyek közül néhánynak még nagyobb is lehet befolyása, mint a munkalehetőségeknek. Az életútpozíció, a családi háttér, a migrációtörténet, az iskolai végzettség és a kibocsátó, visszafogadó régió minősége mind központi szerepet játszanak a migráció és a visszatérés összetett és szelektív folyamatában (Rérat 2014), amelyet a nemi hovatartozás is jelentősen befolyásol (Liebert 2016). A holland kisiskolások migrációs szándékait a számontartott munkalehetőségek és a helyi kötődés kettőssége motiválja (Thissen et al. 2016). Callela (1986) a visszafogadó közeg minőségét, lehetőségeit hangsúlyozza a visszatérő migránsok tartós megtelepedésének a zálogaként. Allston (2004) a visszatérés intézményi feltételeit: az erős kapcsolati tőkét, a képzéshez és foglalkoztatottsághoz való hozzáférést tartja a tartós visszatérés biztosítékának. Egy holland kutatás szerint a lakásjellemzők, a környezet fizikai tulajdonságai, a személyes okok és az alacsony lakhatósági költségek, a vidéki idill érték együttese hatnak a leginkább az elmaradottabb területekre visszatérők döntéseire. Az egyedülálló legfiatalabb és legidősebb visszatérő migránsok számára a családi kapcsolatháló, a magasabban képzeteknek és a magas jövedelműeknek inkább a fizikai, természeti környezet a legfontosabb érték, és minden csoport számára a lakhatóság az elsődleges (Rijker et al. 2012).

A községekben élők vándorlási jellemzői Magyarországon

A magyar falusi fiatalok immobilitásáról is elsősorban a migráció adataiból lehet a legtöbbet megtudni. A tárgyra vonatkozó célzott kutatásokról nem tudunk. A társadalomstatistika korosztályonként és település típusonként az elvándorlás nagyságát közli, mert 1993 óta nem vették fel a költözések okait. A kilencvenes években erősen visszaesett a belső vándorlás a munkaerőpiaci folyamatok, elsősorban a munkanélküliség növekedésének, a lakásépítések csökkenésének, és az ingatlanpiaci pangásnak a következményeként. A mobilitási arányszám a kilencvenes évek végén, de az EU-s tagságot közvetlenül követő évben sem érte el a hatvanas évek szintjét, és a magyar lakosság mobilitását rendkívül szerénynek minősíti a szakértői elemzés (Dövényi 2007, 2009; Bálint – Gödri 2015).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

Az ezredfordulót követő idősoros adatok szerint az látszik, hogy a fiatalabb korosztályok az idősebbekhez hasonlítva sokkal nagyobb számban vándorolnak el lakhelyükről (1. táblázat).

1. táblázat. A vándorlók száma Magyarországon
2000 és 2017 között korcsoportonként (fő)

	Összesen	Össze- vont kor- csoport	5 éves korcsoport	2000	2005	2010	2015	2017
				év				
Vándorlók száma (fő)	Mindösszesen			404 979	433 153	379 591	494 196	572 408
	Mind- összesen	0–14		70 553	78 776	75 727	92 734	109 776
		0–14	0–4	24 161	30 002	32 504	38 105	45 199
			5–9	23 579	25 282	24 099	30 913	35 948
			10–14	22 813	23 492	19 124	23 716	28 629
		15–39		224 094	244 557	205 310	253 521	276 500
		15–39	15–19	44 853	40 678	30 101	33 118	35 643
			20–24	62 750	52 642	43 514	53 132	56 072
			25–29	58 331	69 066	48 304	61 243	67 628
			30–34	36 037	51 500	48 651	55 139	61 933
			35–39	22 123	30 671	34 740	50 889	55 224
		40–59		69 924	69 829	61 561	92 296	118 157
		40–59	40–44	20 147	19 525	21 784	36 293	47 790
			45–49	20 714	18 184	13 888	23 914	30 854
			50–54	16 173	18 308	12 969	16 645	21 624
			55–59	12 890	13 812	12 920	15 444	17 889
		60–X		40 408	39 991	36 993	55 645	67 975
		60–X	60–64	9 737	10 474	9 628	15 841	19 572
			65–69	8 286	7 444	6 585	11 519	14 754
			70–74	7 724	6 533	5 230	8 403	10 859
			75–79	6 962	6 317	5 377	6 857	8 183
	80–84		3 797	5 507	5 123	6 206	6 984	
	85–89		2 769	2 449	3 701	4 528	5 002	
90–X	1 133		1 267	1 349	2 291	2 621		

Forrás: KSH (2018): A belföldi vándorlás aktuális trendjei, 2012–2017

A 15–39 év közöttiek, ezen belül a 20–24, 25–39, 30–34 évesek minden más életkori csoportnál nagyobb számban vándorolnak el. A 2000 utáni közel két évtizedes vándorlási adatok ugyanazt a trendet mutatják. 2010-ben visszaesett ugyan

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

a migráns fiatalok száma, de a 2000–2017 között időszakban folyamatos trend az elvándorló fiatalok számának a növekedése, amely nagyobb arányú, mint bármely más életkori csoportnál. 2010–2015 között különösen megnőtt az összes elvándorló száma, így a 20–39-es korosztályban is. A fiatal immobilok kutatása szempontjából kiemelten fontos 15–19 és 20–24 éves életkori csoportban viszont az előbbivel ellentétes változás történt: 2010 és 2015 között jelentősen csökken a 15–24 közötti migránsok számának növekedése, és létszámuk 2017-re sem éri el a 2000-es szintet. Hogy mindezekben a demográfiai változások vagy a megnövekedett immobilitás hatását feltételezhetjük, annak a megválaszolásához további kutatások szükségesek.

2. táblázat. A vándorlók száma Magyarországon 2017-ben településtípusok és korcsoportok szerint (fő)

Településtípus	Összevont korcsoport (év)	Odavándorlók száma adott területi egységre (fő)	Elvándorlók száma adott területi egységről (fő)
Főváros	0–14	9 873	13 542
	15–39	41 037	35 294
	40–59	16 070	19 012
	60–X	9 615	11 567
Főváros		76 595	79 415
Község	0–14	43 589	41 816
	15–39	92 664	94 267
	40–59	40 990	37 979
	60–X	22 419	23 242
Község összesen		199 662	197 304
Megyei jogú város	0–14	18 138	18 124
	15–39	55 028	56 958
	40–59	21 605	22 680
	60–X	12 058	11 463
Megyei jogú város összesen		106 829	109 225
Város	0–14	38 176	36 294
	15–39	87 771	89 981
	40–59	39 492	38 486
	60–X	23 883	21 703
Város összesen		189 322	186 464
Mindösszesen		572 408	572 408

Forrás: KSH (2018): A belföldi vándorlás aktuális trendjei, 2012–2017

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

A községi lakosok területi mobilitása összlétszámukhoz hasonlóan különösen magas. A kilencvenes évek strukturális átrendeződése és annak ezredfordulón és az uniós tagság kezdetén is továbbnyúló következményei, majd a 2008-as pénzügyi válság a falusiak elvándorlására erősebben hatottak. A belső vándorlás és a külföldre történő migráció adatai nem világosan különülnek el a statisztikákban. A földtulajdon változása, a földhasználat koncentrációja (Kovách 2016), a vidéki ipari munkahelyek leépülése és a városi kitelepedés, a helyi közép- és felsőbb rétegek lecsúszásának a veszélye (Kovách 2012), a leszakadó településekről induló kényszermobilitás (Váradí et al. 2017), a fejlesztési források egyenlőtlen elosztása és gyenge hatékonyságú felhasználása (Horzsa 2018) következtében 2017-ben a falusi elvándorlók aránya a községben élők teljes népességén belüli arányának felelt meg (197 304 fő, 2. táblázat).

A korosztályonkénti adatok (2. táblázat) azt mutatják, hogy a falvakból intenzívebb a 15–39 évesek kiáramlása, mint más településtípusokból. A falusi elvándorlás adatainak az értékeléséhez tartozik, hogy lakosságunk hosszabb ideje folyamatosan csökken. 1990 és 2017 között hétszáznegyvenezerrel kevesebben élnek falvakban az elvándorlás, a várossá nyilvánítások nagy száma, és a demográfiai változások következtében (Kovách – Megyesi 2018). Az ország lakosságán belül a községben élők aránya 34-ről 29 százalékra csökkent az elmúlt három évtizedben, amely változásban meghatározó a szerepe a fiatalabbak elvándorlásának. Különösen igaz ez a kutatásunk régiójában (3. táblázat), ahol a 14–39 évesek nagyobb arányban hagyják ott a falvakat, mint más körzetekben.

Ezért is lényeges kutatási kérdés a fiatalok területi mobilitásának indítékai mellett az immobil, vagy visszatérő fiatalok motivációjának a megismerése is, amiről nagyon kevés a tudásunk. Kutatásunkat éppen ennek a hiánynak a pótlási szándékával szerveztük meg.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

3. táblázat. A községekben élők vándorlási adatai
néhány kelet-magyarországi megyében 2017-ben (fő)

Megyék	Település típusa	Összevont korcsoport	Odavándorlók száma adott területi egységre (fő)	Elvándorlók száma adott területi egységről (fő)
Békés megye	Község	0–14	831	932
		15–39	2 245	2 652
		40–59	884	929
		60–X	482	584
		Község összesen	4 442	5 097
Békés megye összesen			16 604	18 438
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Község	0–14	4 433	4 814
		15–39	8 626	9 763
		40–59	3 058	3 188
		60–X	1 671	2 102
		Község összesen	17 788	19 867
Borsod-Abaúj-Zemplén megye összesen			37 735	41 870
Hajdú-Bihar megye	Község	0–14	1 516	1 706
		15–39	3 164	3 549
		40–59	1 039	1 171
		60–X	626	631
		Község összesen	6 345	7 057
Hajdú-Bihar megye összesen			26 026	28 115
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	Község	0–14	3 565	4 318
		15–39	7 773	9 380
		40–59	2 432	2 770
		60–X	1 225	1 523
		Község összesen	14 995	17 991
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye összesen			30 799	35 695

Forrás: KSH (2018): A belföldi vándorlás aktuális trendjei, 2012–2017

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

Az immobilitás motivációi és kényszerei a falvakban élő fiatalok körében

Miért kutatjuk az immobilitást (Krémer 2019)? A társadalomtudományok megszo-
kott nézőpontja szerint az elméletek és a statisztikai adatok is leginkább a földrajzi
mobilitás összefüggéseit magyarázzák és kevésbé a helyben maradást. A szociológi-
ai irodalmak térségi mobilitáshoz viszonyulása a faluban maradást inkább „átmene-
ti megképesítésként”, még inkább kudarcként, hátrányként értelmezik. Kutatásunk,
szakítva ezzel a nézőponttal, azokat a fiatalokat igyekszik megérteni, akik iskolai
életpályájuk lezárultát követően is falvakban maradnak. Az immobilitás vizsgálatá-
val hozzá kívánunk járulni a társadalmi normák szerepének, az átfogó társadalmi
folyamatok és a földrajzi mobilitás összefüggéseinek komplexebb értelmezéséhez.

Kutatásunkat a 2500 főnél alacsonyabb népességszámmal rendelkező kistal-
vakban bonyolítottuk, a 19–25 éves, iskolai pályafutásukat lezáró fiatalok körében. Öt
kelet-magyarországi megyében összesen 15 településen kutattunk. A települések
jelentős része komplex programmal fejlesztendő járásokban található hátrányos
helyzetű falu. 104 db félig strukturált interjút készítettünk, 53-at a fiatalokkal, 51-et
az ugyanabban a faluban élő szüleikkel (az interjúalanyok kiválasztása során feltétel
volt, hogy a szülők is ugyanabban a faluban éljenek, amelyben a megkérdezett fia-
talok). A kutatás az MTA Mobilitási Centrum Kiválósági Együttműködési Program-
ja keretében a Debreceni Egyetemen zajlott 2018-ban. A kutatás főbb dimenziói a
fiatalok esetében a családtörténetükre kérdeztünk, a családjuk státuszára és presz-
tízsére a faluban, vizsgáltuk a fiatalok kapcsolati hálóját, kötődéseiket, ismertségü-
ket, elismertségüket a faluban. Kiemelt dimenzióként kezeltük az iskolai pályafutá-
saikat, munkatapasztalataikat, illetve az eddig szerzett mobilitási tapasztalataikat,
mobilitástörténeteiket. A szülőket külön kérdeztük a falu lakosságának mobilitási
szokásairól, a szülői korosztály rendszerváltás előtti és utáni munkaerőpiaci és
munkamobilitási jellemzőiről, a meghatározó családtörténeti eseményekről, a család
kapcsolati tőkéiről, a gyermekeikkel kapcsolatos céljairól, vágyaikról, iskoláztatásuk
stratégiáiról. Végezetül mindkét korosztálynak feltettük a kérdést, hogy „összessé-
gében miért maradtak a faluban?”. Az alábbiakban a kiemelt szempontok szerinti
elemzések eredményeit ismertetjük a kapcsolathálózat, a munkavállalási stratégiák
és foglalkozási karakterek, a családi mobilitástörténetek, az én-identitás és lokális
identitás, a középosztályi, jó helyzetű fiatalok perspektívái, az alacsony státuszú, sze-
génységben élő fiatalok kényszerei, a családi hatások, a fiatalok jövőképe, valamint
a földrajzi tér és települési jellemzők immobilitást befolyásoló tényezőin keresztül.

Az *immobil falusi fiatalok kapcsolathálózatát* elsősorban az erős, leginkább a
családtagokból és rokonokból álló kapcsolatok jellemzik (Huszi 2019). Ez többek
között abból is adódik, hogy az egyedülálló és a tartós párkapcsolatban élő fiatalok
többsége is a szüleivel él egy fedél alatt. A gyenge kötelességeit elsősorban a volt osz-
tálytársak, csoporttársak alkotják, baráti társaságaik jelentős része a helyi oktatási

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

intézményekben alakult ki. Ugyanakkor a várakozásokkal szemben a tágabb, lokális ismeretségi hálójuk szűkös, sem munkahelyi, sem szomszédsági vagy attól távolabbi ismerősi kapcsolatuk nincs vagy nem meghatározó. Mobilitási szándékaikra nem hat azoknak az ismerősöknek a hatása sem, akik a falutól távol, akár külföldön élnek, az ismerősök „sikeres földrajzi mobilitásának” pozitív példája nem jelent számukra mozgósítható motivációs tőkét a településük elhagyására. A kérdezett falusi fiatalok tipikusan homogén kapcsolatrendszerben élnek, jelentős túlsúlyban a bizalmas és emocionális kapcsolatokkal, zárt, mikrotársadalmi szolidaritásra épülnek a kötődéseik, erőforrásaikat egy szűk kör biztosítja számukra, amelyek korlátozottságához alkalmazkodtak. Hiányzik az átívelő, más társadalmi környezettel, társadalmi csoportok tagjaival az érintkezést lehetővé tevő network-rendszer a környezetükben és a saját életükben is, amelynek következménye a csoporton belüli kapcsolati sűrűsödés, a kifelé bezáródás, a befelé konformitás állapota.

A munkavégzés és jövedelemszerzés terén kialakuló munkavállalási stratégiák, foglalkozási karakterek és a fiatalok lokális kötődése közötti kapcsolatok vizsgálatából (Csoba 2019) kiderült, hogy a szülői és nagyszülői minták jórészt nem befolyásolták a fiatalok pályaválasztását, az emlékeztetőtörténetekben felsejlő nehéz fizikai munkák képe nem vonzza, sőt inkább taszítja az új fiatal nemzedéket a korábbi időszakok munkavállalási mintáinak követésében. A falusi fiatalok pályaválasztását nem az érdeklődés és a tehetség, hanem a falu közvetlen környezetében elérhető tanulási lehetőségek határozták meg. A hiányzó szülői erőforrások (motiváció és anyagi) következményeként gyermekeik „bejárós” iskolai státuszban maradtak, amely egyrészt szolgálta a szülők biztonságigényét, másrészt a gyermekeiknek átadott „megkésített önállósulás” révén kialakított egy nehezebben elszakítható közösségi-családi köteléket. Ennek következményeként, illetve a távolabbi környezetben ki nem épülő tágabb ismeretségi kapcsolatrendszer hiányában a lokális munkaerőpiac által kínált lehetőségekkel kötnek kompromisszumokat, még azon az áron is, hogy az iskolai végzettségüktől jóval alacsonyabb presztízsű munkakörökben helyezkednek el (jogászként műkörmös, érettségizettként konyhalány stb.). Az elszünetelt iskolai kudarcok, a kényszerből választott iskolák és szakmák gyakran eredményeznek tanulási sikertelenségeket, és iskolai lemorzsolódásokat. Az ilyen típusú kudarcélmények tovább erősítik a falu által kínált biztonságélmény megtartása érdekében a szűkös lehetőségekkel történő megalkuvást is. A kényszerből a falvakban maradók mellett tudatosan választott életutakkal is találkozunk. Körükben több nemzedékre visszavezethető a lokális kötődés. A kiterjedt kapcsolatok, a közösség által elfogadott és tiszteletre méltó tevékenységek (vállalkozás, helyi közalkalmazotti státusz), a szülők által a gyermekeik számára is átörökített lokális kötődések és személyes networkök révén erős lokális identitással rendelkeznek fiatalok. Ugyancsak fontos szerep jut azoknak a fiataloknak is, akik az új falusi szolgáltatói nemzedéket képviselik, többnyire családi vállalkozásokhoz kötődve, vagy azokat átvéve és önállósulva, akár a szolgáltatási szektorban, akár a mezőgazdasági termelés területén.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

A *családi mobilitástörténeteken* keresztül is vizsgáltuk a helyben maradás okait (Nagy 2019). A felismerhető okok mellett, mint a szegénység vagy a kockázatkerülés, más rejtve maradó tényezők immobilitást befolyásoló hatását is értelmeztük, mint pl. az iskolázatlanságból fakadó fejlődési képesség hiánya, az anyagi és más erőforrások hiánya, a várható veszteség mérlegelése (pl. a helyben megszerezhető források elvesztése). A saját élettörténetben kimutatható mobilitások a helyben maradó falusi fiatalok esetében az iskolai tanulmányokhoz kapcsolhatók. A felső tagozat és a középiskolai tanulmányok alakítják leginkább ennek mintázatait. A szomszédos települések vagy a vonzáskörzet centrumtelepüléseinek távolsága határozza meg a vállalható távolságot. Ez általában 5–30 km-es körzet, ritkán 60 km-es körzeten belül történik. A tanulásban motivált fiatalokat elsősorban a felsőfokú tanulmányok mozdítják ki ebből a komfortzónából, de kötődéseiket erősen tudja tartani a „viszszaváró, munkalehetőséget kínáló” falu és a család által kínált erőforrások együttese. Az immobill fiatalok falun kívül vállalt munkáit is befolyásolja a távolság, és a hazajárás lehetősége. A napi szinten hazajárók akár 30 km távolságot is ingáznak, az ettől mobilabbak maximum egy hetes távolléteget gondolnak vállalhatónak. Korábban elszenvedett kudarcuk után az újrapróbált mobilitás gondolata (külföldi, belföldi) nem merül fel. Mobilitástörténeteik narratívái azt mutatják, hogy leginkább a rövidebb ideig tartó „mikro-távozások” a jellemzők, az 1-2 napos kirándulástól a néhány napos, inkább régióon belüli utazásokig, valamint a mindennapi élet szervezése során természetessé váló, de kényszerű mobilitások a kistelepülésen kívüli ügyintézesek, a helyben nem megoldható bevásárlások miatt. Földrajzi elhelyezkedéstől függően ezen apróbb távozásoknak is lehetnek nehézségei, elsősorban a rossz tömegközlekedés, az átszállási nehézségek és a jelentős idővesztéssel járó járat-sűrűség (még inkább ritkaság) miatt. Családtörténeti mintáik között gyakran szerepelnek mobilitástörténetek, a falubeli rokonok, szülők, nagyszülők akár 50–70 km-t is ingáztak aktív időszakukban az ipar, feldolgozóipar, építőipar stb. nagyvállalatainak munkavállalóiként. Szinte minden család történetében megjelenik a munkamobilitás rendszerváltozás előtti időszakának valamely formája a fekete vonattól a dunántúli területeken vállalt munkáig. Ezeknek a mintáknak nem mutatható ki a hatása a fiatalok nemzedékén belül, amelynek egyik magyarázó oka, hogy rendkívül kevés tudással, ismerettel rendelkeznek az előző korosztályok munkaerőpiaci szerepvállalásairól, illetve, ahogyan korábban írtuk, a meglévő tudásuk inkább elrettent, semmint motiválná őket a korábbi minták követésére. A fiatalok szinte mindnyájan ismernek sikeres mobilitástörténeteket, akiknek „bejött az élet” valahol máshol, ennek ellenére maguk számára a felsorakoztatott technikai és mentális akadályok miatt nem tartják elképzelhetőnek az elköltözést. A kudarcként megélt korábbi mobilitástörténetek viszont ráerősítenek a maradás tényére. A negatív élmények utáni visszaköltözéseket és faluban maradásokat elsősorban a falu-város különbségtételeivel legitimálják (a városban mások az emberek, mint a faluban stb., mindez a városra vonatkoztatva negatív konnotációval).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

Az én-identitás és lokális identitás vizsgálata során (Murányi 2019) az identitás szociális reprezentációja alapján kialakított négy csoporton belül (1. centrális/core, 2–3. átmenet, 4. periféria) az identitást legkevésbé (1.) és legjobban meghatározó (4.) csoportok megoszlására támaszkodva az eredmények azt igazolják, hogy a nőket, a fiatalokat, a diplomásokat és a házasságban élőket jellemzi leginkább az én- és lokális identitás szociális reprezentációja. Különösen az életkor és az iskolai végzettség alapján mutatható ki jelentős eltérés. Az eredmények azt támasztják alá, hogy a lakóhelyhez erős érzelmi kötődésük körében alacsonyabb szintű az én- és a lokális identitás szociális reprezentációja, a gyengébb érzelmi kötődés viszont jóval erősebb identitás reprezentációt eredményez.

A faluban maradást pozitívan, perspektívaként megélt fiatalok motivációinak vizsgálata (Loncsák 2019) alátámasztotta, hogy abban jelentős szerepet játszik a falu földrajzi elhelyezkedése, a nagyobb városokhoz kapcsolódása, amely a munkavállalás miatti ingázás alapvető feltétele. A falusi létben perspektívát látó fiatalok a szüleikhez képest jóval mobilabbak, amely egyrészt az iskolai tanulmányok miatt megszokott napi szintű ingázás, másrészt a megváltozott munkaerőpiaci jellemzők miatt megkövetelt alkalmazkodás eredménye. A szülői nemzedékhez képest a fiatalok intergenerációs mobilitása sikerélményt, presztízst, büszkeséget ad az érintett családoknak, amely jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy a fiatalok nem csak kényszerből választják a faluban maradást, és nem érzékelik úgy, hogy más vidékeken sikeresebbek lehetnének. A szülők jelentős része aktív munkavállaló, de nem szívesen távolodnak el a falutól még munkavégzésük érdekében sem, akkor sem, ha gyermekük felnőtté válásával már megszűntek az időbeli kötöttségek. Ugyanakkor gyermekeiket segítik a környező települések elérésében, az ingázással együtt járó nehézségek áthidalásában. A szülői korosztályon belül többekben keltenek falujukkal szembeni elégedetlenséget a helyben hozzáférhetetlen szolgáltatások, az infrastrukturális problémák, a kulturális lehetőségek és a munkaerőpiaci lehetőségek hiánya. Bár nem tervez(het)nek elköltözést, de körükben többek motiválnák gyermekeiket a másik településre költözésben. Különösen fontos számukra, hogy a megszerzett magasabb iskolai végzettség megtérülhessen a fiatalok számára (és a család számára is), amelyet a falujukkal elégedetlen szülők csak a legtrikább esetben ítélnék esélyesnek. A szülők kapcsolati tőkéje nem terjed tovább vagy csak alig-alig a falu határán, de ez a network még így is jóval kiterjedtebb, mint a fiataloké. A szülői kapcsolati háló valamelyest örökítődik a fiatalok számára is, de azok a fiatalok, akik kénytelenek távolabbi településekre ingázni napi szinten, ezt a helyi tőkeforrást nem tudják ténylegesen erőforrásként hasznosítani, a szülők viszont a térségi szempontból hídszerű kapcsolati tőkéjük hiányában ezen a téren nem tudják segíteni a fiatalokat. A fiatalok számára az iskolázottságukkal elnyert magasabb társadalmi státuszuk a faluban tekintélyt és presztízst ad, sikerként élik meg, hogy egy jellemzően munkahiányos földrajzi környezetben megbecsült munkájuk van, karrierterveik vannak, amelyeket helyben megvalósíthatónak is látnak, és egy trendekkel szem-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

be menő magatartás jutalma, a maradók „kiváltsága” is az övék, a megbecsültség, a magabiztosság és az önbizalom. Ehhez jól érzékelhetően kapcsolódik a helyben felhalmozott családi tőke, vagyon, és az ezekből származtatható jövőbeli előnyök és várható hozadékok reménye. Az iskolázott fiatalok tömeges elvándorlása a falvakból a maradók számára azt is jelenti, hogy alig-alig kerülnek versenyhelyzetbe a munkaerőpiacon, a nagyvárosi fiatalok munkakeresési és munkavállalási esélyeit jelentősen befolyásoló konkurenciával szemben számukra ilyen típusú kihívások nincsenek, így ehhez kapcsolódó kudarcélményekről sem számoltak be. Mindez befolyásolta az immobilitásra vonatkozó döntéseiket is.

A *legalcsonyabb társadalmi státuszú, szegénységben élő fiatalok* körében az immobilitást erősítő okok (Czibere 2019) vizsgálata igazolta, hogy számukra a falvakban maradás nem önálló választáson alapuló döntés. A saját sorsuk fölötti autonóm rendelkezés ebben a csoportban nem értelmezhető, életútjukat már a korai évektől kezdődően meghatározza a szegénységükből következő kényszerek összetett hatása. A posztadoleszens életszakasz kimaradása, a 16–17 évesen felnőtt szerepeket megalapozó döntések meghozatala (párkapcsolat, gyermekvállalás, munkavállalás, lakhatás stb.), és a középosztályi kortársak körében még egyáltalán nem jellemző felelősségvállalás saját és családtagjaik iránt számukra nem teszi lehetővé a szabad életútválasztást. A tanult tehetetlenség, a falu környezete által nyújtott biztonság, a családtagok közötti egyszerű, de jól tervezhető reciprok kapcsolatok és egyéb, az együttéléstől származó előnyök nem engedik a földrajzi mobilitást, a családtól való eltávolodást. Kapcsolatrendszerükben szinte kizárólag saját státuszúakkal találkoznak, ezért nem élnek meg kirekesztődést, a vonatkoztatási csoportjukhoz képest nincsenek frusztrációs élményeik, így ebből következően sincs taszító hatás a falutól. Elsősorban falun belül vállalnak alkalmi munkákat is, ha lehet, a falun kívülre már nem mennek. Ebben a társadalmi csoportban nehéz az időt strukturálni, a kiszámíthatatlan alkalmi munkák és a közmunka világa szervezi az életüket. A magasabb társadalmi státuszú falusi fiatalokkal ellentétben a szabadidő eltöltés korlátozottsága, a kultúrafogyasztás, szórakozási lehetőségek beszűkült lehetőségei sem jelentenek problémát, illetve hiányérzetet és motivációt az eltávolodásra a falutól (még egy-egy alkalomra sem). Barátokról nem számolnak be, bizalmas baráti kapcsolataik nincsenek, a barátkozás fogalmát és az azzal együtt járó mindennapi élethelyzeteket sem ismerik. A fiatalok baráti kapcsolatait elsősorban a faluban élő és a rokonsághoz tartozó, életkorban hozzájuk közel álló fiatalok pótolják. Többségük soha nem volt még távol a falujától, legfeljebb rövidebb bevásárlások céljából a környező települések valamelyikén. A mobilitás terén mintaadó személyeket is ismernek a környezetükben, de ez nem hat motivációként a saját mobilitásukra. A szegénységben élő fiatalok szülei jelentős teherként élik meg, hogy a többnyire fiatalon párkapcsolatot létesítő, gondoskodni többnyire még önmagukról sem tudó gyermekeik családalapítását követően az új családdal kapcsolatos eltartási terhek is rájuk hárulnak, amely tovább súlyosbítja saját szegénységüket is. Mind a szülők, mind a fiatalok mobilitását köl-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

csönösen korlátozza a szülők által kényszerűen vállalt felelősségérzet gyermekeik és unokáik eltartásában.

A család immobilitásra gyakorolt hatásának vizsgálata (Molnár 2019) alátámasztotta, hogy az ugyanabban a faluban élő szülői nemzedék (és olykor a nagyszülői is) erőteljes megtartó hatást gyakorol a fiatalokra. A családi kapcsolatok hasznosíthatóságának elsődleges feltétele a térbeli közelség, emiatt a faluban élő családtagok védelmi rendszerének biztonságából csak jelentős kockázatvállalással lehetne kilépni. Ugyancsak fontos kapocs a lakóhelyhez a szülők, nagyszülők iránt viselt felelősségérzet, amelyet többek a település elhagyása esetén hálátlansággként, magukra hagyásként élnének meg. A szűkös lehetőségek és mozgósítható erőforrások nem hogy a faluból történő elköltözést, de a szülőktől való elköltözést is megnehezítik még a falun belül is. Önálló háztartásban csak a legritkább esetben élnek a fiatalok a falun belül, jellemzően származási családjukkal vagy társuk családjával élnek közös fedél alatt abban az esetben is, ha már párkapcsolatot létesítettek. Gyermekeik is ide születnek, így nem rendkívüli, hogy olykor nem csak a szülőkkel, testvérekkel, de a nagyszülőkkel is együtt élnek, kialakítva három- vagy akár négynemzedékes háztartásokat. Ezek az együttélési formák inkább kényszerek, a szűkös lehetőségekre adott válaszreakciók, semmint a fiatalok (és a családjuk) által önként választott formák. Mindezek a támogató közeg biztosítása mellett komoly konfliktusforrásokat is teremtenek az együtt élő nemzedékek körében. A kényszerű együttélések miatt különösen a fiatalok érzékelnek „beleszólást” az életükbe, illetve gyermekeik nevelésébe. A gyermekkel nem rendelkező fiatalok körében is jellemző, hogy a megszo-kottnál magasabb létszámú, illetve eltérő összetételű háztartásokban élnek, a nagyobb alapterületű lakások és a bővítési, hozzáépítési lehetőségek az együttélési formák sokszínűségét eredményezik. Különösen hangsúlyos a család szerepe azoknak a fiataloknak az életében, akik már gyermeket is vállaltak. A szülői segítségnyújtás a gyermek(ek) gondozásában tovább növeli a településhez kötődést, különösen a gyermekükkel otthon maradó fiatal nők esetében. Függetlenül az elérhető támogatásoktól, erős következményként érzékelhető a fiatalok körében, hogy ezek a kényszerű együttélések nem a családdal, hanem a faluval szemben teszik elégedetlenné a fiatalokat, és inkább taszító hatást váltanak ki, amennyiben az elköltözni vágyók rendelkeznének az ehhez szükséges erőforrásokkal.

A falusi fiatalok jövőterveinek vizsgálatát (Bihari 2019) a munkaerőpiaci mobilitással, az iskolai végzettséggel és a lakóhellyel összefüggő tervek elemzésére alapoztuk. A tudatos jövőépítő, a sodródó és a kudarcokat halmozó falusi fiatalok csoportjai között jelentős eltéréseket mutattunk ki a jövőterveiket illetően. A tudatos jövőépítő fiatalok az átlagtól magasabb végzettségűek (érettségizettek vagy diplomások), konkrét célokkal, boldogulási tervekkel rendelkeznek, változaspártiak. A sodródó fiatalok inkább középszintű (középfokú, de nem érettségi) végzettséggel rendelkeznek, elfogadók a jelenlegi helyzetükkel, változásokat nem akarnak, konkrét célokat nem jelölnek ki maguk előtt. A kudarcokat halmozó fiatalok alacsony is-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

kolai végzettséggel és alacsony munkaerőpiaci státusszal rendelkeznek, jellemzően korai iskolaelhagyók vagy a tanulásból lemorzsolódók. Célkitűzések nélküli, de vágyakkal teli élet jellemzi őket. A kudarcokat halmozó fiatalok alacsony iskolai végzettségének oka szubjektív megítélésük szerint a gyenge iskolai teljesítményük, a korai gyermekvállalásuk és szülővé válásuk, illetve a családjuk szegénysége miatti kényszerek és következmények. Olykor ezek kombinációjáról is szó van. Jövőterveik középpontjában egy „álomszakma” megszerzése áll, ugyanakkor egy jogosítvány megszerzése is komoly nehézségekbe ütközik a rossz anyagi helyzetük miatt. A tudatos jövőépítő fiatalok magabiztosak a munkaerőpiaci lehetőségeiket tekintve, jórészt elégedettek a munkahelyeikkel és nem terveznek munkahely-változtatást. Céljuk leginkább a szervezeti ranglétrán történő felfelé haladás, karrierépítésüket az egyre magasabb pozíciók megszerzésére alapozzák. Ugyanakkor nem zárkóznak el a jobb munkalehetőségek megszerzésétől sem, illetve akár az önálló vállalkozások indításától sem. A jelenleg még munkanélküli, de diplomás fiatalok jövőképe is pozitív. Körükben a munkanélküliség nem jelenti egyben a munkatlanságot is, számukra a diplomás végzettség vagy alkalmi, vagy otthon végezhető, de nem bejelentett tevékenységek sorát is megteremti. A diplomás fiatalok rendkívül mobilak, a közeli városok munkaerőpiaci lehetőségei sorra kínálják számukra a munkalehetőségeket. A sodródó, leginkább középfokú végzettségű falusi fiatalok körében jellemzőbb, hogy nem a végzettségüknek megfelelő munkatevékenységeket végzik, munkaerőpiaci státuszuk rendkívül sokszínű. Körükben egyaránt jellemzők a saját otthonukban dolgozók (napi bejelentéssel vagy bejelentés nélkül), a szülői eltartásban élők, a nem a tanult szakmájukban, de helyben kínált lehetőségeket megragadók, valamint a legalisan szakmájukban dolgozók helyben vagy egy közeli településen. Elsődleges terveik között a megszerzett munkalehetőségek megtartása áll, ezért körükben nem a magasabb pozíciókba jutás, hanem a jelenlegi munkahelyük megtartása, minél tovább munkahelyükön maradás a legfontosabb kitűzött cél. A tudatos jövőépítő fiatalok vagy szeretnének elköltözni a faluból, vagy a faluban maradásra lehetőségként gondolnak. A sodródó fiatalok körében alacsony az elköltözési hajlandóság, családjuk és a falu megtartó ereje számukra nagyon erős, körükben is többek lehetőségként élnek meg a faluban élest és nem kényszerként, a költözést leginkább csak falun belül tudják elképzelni, legfeljebb a faluhoz közeli másik településen. A kudarcokat halmozó fiatalok körében éles kettősség figyelhető meg, a kényszerből maradók a rossz anyagi helyzetük és a szülők támogató segítsége miatt maradnak, de reménykednek az elköltözés esélyében, a tudatosan maradók pedig végleges döntést hozva maradtak a faluban, felnőtt jövőjüket itt tervezik.

A települési jellemzők szempontjából eltérő hatásokat tártunk fel a jelentős munkanélküliséggel sújtott és az országos átlaghoz közeli értékekkel jellemezhető települések esetében (Kerülő 2019). Abból kiindulva, hogy a helyi munkaerőpiaci lehetőségek fontos magyarázó tényezői lehetnek az immobilitásnak, a települések munkaerőpiacát vizsgáltuk a fiatalok iskolai végzettségének megfelelő kínálattal

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

összevetve. Eredményeink szerint minél magasabb vagy speciálisabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a fiatalok, annál nehezebben képesek a végzettségüknek vagy szakmájuknak megfelelő munkahelyet találni a településükön vagy annak közelében. A szakma nélküliek számára a település elhagyása még ingázás céljából sem kifizetődő, hiszen az alacsony presztízsű munkák érdekében nem érdemes más településekre átvándorolni, ha helyben hasonló munkák végezhetőek. Vizsgáltuk a közmunka megtartó hatását a falvakban, de igazolódni látszik, hogy a közmunkának minden más ideiglenesen végezhető munkától alacsonyabb a presztízse, szegélyelni valónak tartják, szemben a napszámmal és az alkalmi munkákkal. Várakozásainkkal ellentétben nincs jelentős immobilitást erősítő hatása az alacsony végzettségű fiatalok körében a helyben kínált közmunkának. A magasabb végzettségűek számára a helyben végezhető munkalehetőségek hiánya motivációt teremt a településen kívüli munkavégzésre, de elsősorban mindennapos utazással, ingázással. Ezt kettős feltételrendszerben mérlegelik, egyrészt a falutól való távolság, másrészt a tömegközlekedés szervezettsége, sűrűsége alapján. A városok elérhetősége lényegesebb szempont, mint a távolság, ha tömegközlekedéssel vagy autóval a város könnyen elérhető, akkor akár a 30 km-rel arrébb levő munkahely sem jelent akadályt, és okot sem ad az elköltözésre. Amennyiben ez nem megoldható, a 30 km-es távolság már erősen befolyásoló tényező lehet az elköltözés megfontolásában. A megyeszékhelyhez közeli, 20 km-en belüli távolság esetében a város és a falu által kínált lehetőségek együttesen élvezhetőek, a város által nyújtott szolgáltatások könnyen elérhetőek, amelyek lehetőséget adnak arra, hogy a fiatalok a faluban maradjanak. Az immobilitást ebben a helyzetben a megfelelő munkalehetőség megléte segíti, nem kizárólag a falu városhoz közelsége. Nem segíti viszont az immobilitást a falvak történelmi múltja, a fiatalok kötődéseit a tradicionális értékek nem befolyásolják. Befolyásolják viszont az ingatlanárak, a helyben piaci áron eladhatatlan lakások, a távolban piaci áron számukra megvásárolhatatlan lakások. Mindezek elzárják a fiatalokat a jobb munkahelyekkel rendelkező térségektől és a vágyott nagyságrendű fizetésektől.

Összegzés

Tanulmányunk elméleti felvezetésében bemutattuk a vidéktudományokban legnépszerűbb mobilitással és immobilitással összefüggő nemzetközi elméleteket. A helyben maradók csoportjának vizsgálata periférikus téma, a nemzetközi migráció és a visszatelepülések kapcsán említődik leginkább a szakirodalomban, de önálló kutatási témaként csak a legritkább esetben. A települések közötti mobilitási jellemzők alapján a városok és a falvak közötti népességmozgalmakat elsősorban az új életformát kereső városokban élők (hétvégi háztulajdonosok és nyaralók tömeges megjelenése), a város munkaerőpiacán elhelyezkedni nem tudók, és a fiatalok turizmusa határozza meg. A települések közötti mobilitási jellemzők a befogadás és kizá-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

rás kettősének kölcsönhatásai miatt váltak népszerű kutatási témává, de a beköltözők ezekben is jóval nagyobb figyelmet kapnak, mint az immobil helyben maradók. Ebben az összefüggésben elsősorban a befogadó helyi társadalom értékeinek változásai, és a régi és az új falusi népesség értékeinek konfliktusai a vizsgálat legfőbb tárgya. A vidéken élők immobilitása elsősorban a beköltözések és elvándorlások motivációinak és következményeinek kutatásán keresztül ismerhetők meg. A nemzetközi irodalmak a szegénységet egyrészt a földrajzi mobilitást kiváltó tényezőként, másrészt a helyben maradást kikényszerítő körülményként azonosítják. A hosszabb távú immobilitás mögöttes tényezőjeként az ingázási lehetőségek szerepét emelik ki.

A magyarországi eredményekre a falusi immobilitásról elsősorban a migrációs vizsgálatokból lehet következtetni, hazai célzott kutatások nem készültek. Ezek eredményei azt igazolják, hogy a fiatal korosztályok nagyobb arányban vándorolnak el, mint az idősebbek. A magyarországi falusi népesség területi mobilitása összlétszámához képest különösen magas arányú, amelyre elsősorban a '90-es évek strukturális átrendeződései, ennek az ezredfordulón is átnyúló következményei, és a 2008-as pénzügyi-gazdasági válság a legfőbb magyarázat.

Kutatásunkban a legkisebb falvakban élő immobil fiatalok helyben maradásának okait és motivációit kutattuk. Eredményeinket több tématerület felől közelítve foglaltuk össze, a fiatalok helyben maradását leginkább meghatározó társadalmi tényezőknél és jelenségeken keresztül. Ennek alapján értelmeztük a falusi fiatalok kapcsolathálózati jellemzőit és ezek hatását a helyben maradásra. Vizsgáltuk a munkavégzés és jövedelemszerzés érdekében kialakított munkavállalási stratégiákat, foglalkozási karaktereket, a családi mobilitástörténeteket, az én-identitás és lokális identitás összefüggéseit. Bemutattuk azoknak a fiataloknak az élethelyzeteit, akik perspektivikus jövőt látnak a falvakban maradásban, és elemeztük a szegénységben élő, alacsony státuszú, falujukban a legkiszolgáltatottabb helyzetben lévő fiatalok szempontjait is. Feltártuk a családi közeg, a családi együttélési formák hatását a fiatalok faluban maradására, ezzel együtt elemeztük a falvakban maradók jövőterveit is. Végül a települések adottságai, munkaerőpiaci jellemzői alapján kategorizáltuk a falvakat, és összefüggéseket kerestünk a helyi munkaerőpiaci lehetőségek és az immobilitás jelensége között.

Irodalom

Amcoff, J. – Moller, P. – Westholm, E. (2011): The (un)importance of the Closure of Village Shops to Rural Migration Patterns. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, 21(2): (129–147) doi: 10.1080/09593969.2011.562678

Bálint L. – Gödri I. (2015): Belföldi vándorlás. *Demográfiai Portré* (171–187)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

- Boyle, P. – Halfacree, K. (1998): Migration into rural areas: theories and issues. Chichester, John Wiley & Sons
- Boyle, P. – Halfacree, K. – Robinson, V. (2014): Exploring contemporary migration. Routledge, London
- Brown, D. L. – Champion, T. – Coombes, M. – Wymer, C. (2015): The Migration-commuting nexus: migration and commuting in rural England, 2002–2006: A longitudinal analysis. *Journal of Rural Studies*, 31 (118–128)
- Bihari I. (2019): A falvakban élő fiatalok jövőképe. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (167–183), doi: 10.18392/metsz/2019/3/9
- Cassarino, J. P. (2004): Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2) (253–279)
- Champion, T. (1998): Studying counterurbanisation and the rural population turnaround. In: Boyle, P. – Halfacree, K. (eds.): Migration into Rural Areas: Theories and Issues. Chichester, J. Wiley & Sons (21–40)
- Corrado, A. – Castro, C. – Perotta, D. (eds.) (2016): Migration and agriculture: mobility and change in the Mediterranean area. London and New York, Routledge, <https://www.routledge.com/Migration-and-Agriculture-Mobility-and-change-in-the-Mediterranean-area/Corrado-de-Castro-Perrotta/p/book/9781138962231> Utolsó letöltés: 2019. 09.01.
- Czibere I. (2019): Az alacsony státuszú, szegénységben élő falusi fiatalok immobilitásának okai. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (133–152), doi: 10.18392/metsz/2019/3/7
- Csoba J. (2019): Hol dolgoznak a falusi fiatalok? Kötődéstípusok és foglalkozási karakterek a kistelepülésen élő fiatalok körében. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (55–85), doi: 10.18392/metsz/2019/3/3
- Deller, S. – Kures, M. – Conroy, T. (2019): Rural entrepreneurship and migration. *Journal of Rural Studies*, Volume 66, February 2019 (30–42)
- Dövényi Z. (2009): A belső vándormozgalom Magyarországon: folyamatok és strukturák. *Statisztikai Szemle*, 87. (748–762)
- Dövényi Z. (2007): A belföldi vándormozgalom strukturális és területi sajátosságai Magyarországon. *Demográfia*, 50. évf. 4. szám (335–359)
- Foulkes, M. – Newbold, K. B. (2008): Poverty catchments: Migration, residential mobility, and population turnover in impoverished rural Illinois communities. *Rural Sociology* 73(3) (440–462)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobill fiatalok

- Halfacree, K. (2012): Heterolocal Identities? Counter-Urbanisation, Second Homes and Rural Consumption in the Era of Mobilities. *Population, Space and Place* 18(2) (209–224)
- Halfacree, K. H. – Rivera, M. J. (2012): „Moving to the countryside... and staying: lives beyond representations.” *Sociologia Ruralis* 52.1 (92–114)
- Horzsa G. (2018): A fejlesztési környezet szerepe a belső vándorlás alakulásában. *socio.hu* (25–41) <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2018.3.25>
- Husztai É. (2019): A hazai pálya előnye. A társas kapcsolatok szerepe a falusi fiatalok immobilitásában. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (23–54), doi: 10.18392/metsz/2019/3/2
- Kerülő J. (2019): Az immobilitást növelő és csökkentő települési jellemzők. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (184–232), doi: 10.18392/metsz/2019/3/10
- Kovách, I. (2012): A vidék az ezredfordulón. Argumentum Kiadó, Budapest
- Kovách I. (2016): Földek és emberek: Földhasználók és földhasználati módok Magyarországon. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Kovách I. – Megyesi B. (2018): A vidék harminc éve. A magyar vidék alakulása az erőforrások, a társadalmi tőke és fejlesztéspolitikai változásainak tükrében. *Erdélyi Társadalom*, 16: 1 (83–104)
- Krémer B. (2019): Miért ésszerű maradni, ha egyszer nem az? Szempontok az „immobilitás-kutatás” feldolgozásához és elemzéséhez. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (233–249), doi: 10.18392/metsz/2019/3/11
- KSH (2018): A belföldi vándorlás aktuális trendjei, 2012–2017
- Loncsák N. (2019): Területi immobilitás mint lehetőség és perspektíva a falusi fiatalok életében. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (114–132), doi: 10.18392/metsz/2019/3/6
- Milbourne, P. – L. Kitchen (2014): Rural mobilities: connecting movement and fixity in rural places. *Journal of Rural Studies* 34 (April) (326–336)
- Molnár É. (2019): A család hatása a falusi fiatalok immobilitására. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (153–166), doi: 10.18392/metsz/2019/3/8
- Murányi I. (2019): Falusi fiatalok identitásának szociális reprezentációja. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (101–113), doi: 10.18392/metsz/2019/3/5
- Nagy T. (2019): Itt lehet vagy kell maradni? Mobilitástörténetek. *Metszetek Társadalomtudományi folyóirat*, Vol. 8. (2019) No. 3. (86–100), doi: 10.18392/metsz/2019/3/4

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Községekben élő immobil fiatalok

- Rérat P. (2014): The selective migration of young graduates: Which of them return to their rural home region and which do not? *Journal of Rural Studies*, Volume 35, July 2014 (123–132)
- Schmied, D. (2002): *Winning and Losing, The changing geography of Europe's rural areas.* Aldershot, Ashgate
- Scott, M. – Murphy, E. – Gkartzios, M. (2017): Placing 'Home' and 'Family' in rural residential mobilities. *Sociologia Ruralis* 57 (S1) (598–621)
- Solana-Solana, M. (2010): Rural gentrification in Catalonia, Spain. A case study of migration, social change and conflicts in the Empordanet area. *Geoforum* 2010 Vol. 41 No. 3 (508–517)
- Stockdale, A. (2002). Towards a typology of out-migration from peripheral areas: a Scottish case study. *International Journal of Population Geography* 8 (345–364)
- Stockdale, A. (2006): Migration. A Pre-Requisite for Rural Economic Regeneration. *Journal of Rural Studies* 22(3) (354–366) DOI:10.1016/j.jrurstud.2005.11.001
- Thissen, F. – Fortuijn, J. D. – Strijker, D. – Haartsen, T. (2010): Migration intentions of rural youth in the Westhoek, Flanders, Belgium and the Veenkoloniën. *The Netherlands Journal of Rural Studies*, Volume 26, Issue 4, October 2010 (428–436)
- Váradi M. M. – Durst J. – Fehér K. – Németh K. – Virág T. (2017): Kényszerű mobilitás: migrációs utak hátrányos helyzetű vidéki terekben. *socio.hu* (25–46) <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017.3.25>
- Villa, M. (2019): Local Ambivalence to Diverse Mobilities – The Case of a Norwegian Rural Village, *Sociologia Ruralis*, *Sociologia Ruralis*, Vol 0, Number 0, July 2019 DOI: 10.1111/soru.12263